

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ПАЛАМАРЧУК ЛІНА МИКОЛАЇВНА

УДК 378+81'276.6:5

**ФОРМУВАННЯ ЯКОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ
У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 — теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль — 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
РОМАНИШИНА Людмила Михайлівна,
Хмельницький національний університет,
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ІВАНОВА Тетяна Вікторівна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України, головний науковий
співробітник відділу теорії та історії
педагогічної майстерності;

кандидат педагогічних наук, доцент
ОСИПОВА Тетяна Юріївна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського», професор кафедри педагогіки.

Захист 22 червня 2012 р. об 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 22 травня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку освіти навчальний процес у вищих навчальних закладах здійснюється на основі компетентнісного підходу, який передбачає забезпечення єдності теоретичної та практичної готовності фахівця до професійної діяльності. Визначальною складовою професійної компетентності педагога є його комунікативна культура, оскільки спілкування вчителя з учнями – основа всього навчально-виховного процесу.

Питаннями вивчення професійної компетентності педагога, розкриття її структури, складових елементів займалися такі сучасні вітчизняні та російські науковці, як О. Гура, Л. Заніна, І. Ісаєв, Н. Кузьміна, А. Маркова, Н. Меншикова, О. Міщенко, А. Панфілова, В. Сластьонін, Є. Шиянов та ін. У наукових доробках І. Зязюна, А. Капської, Л. Мацько, А. Михальської, В. Пасинок, Г. Сагач, М. Пилинського, Л. Савенкової, З. Смелкової розкриваються проблеми формування професійної комунікативної культури майбутнього вчителя як складової його педагогічної компетентності. Однак у цих дослідженнях йдеться про загальні підходи до комунікативної підготовки педагога або висвітлюються основні напрями цього процесу лише у системі навчання майбутніх учителів-словесників та вчителів початкових класів. А проблема формування професійного мовлення майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін не була предметом окремого дослідження.

Сучасні темпи розвитку науки та техніки, які вимагають нових підходів до навчання дітей (підготовка школярів до самостійного оволодіння знаннями, вивчення наукової та технічної літератури), зумовлюють важливість діяльності вчителя з формування та розвитку мовлення учнів під час засвоєння ними немовних дисциплін, зокрема, природничо-математичних, оскільки ці дисципліни покладені в основу природничої освіти і покликані сприяти процесові соціалізації та адаптації особистості до змін у навколишньому середовищі. Окрім того, вони відіграють визначальну роль у розвитку інтелектуальних здібностей та особистісних якостей учнів.

Недостатня увага до формування навичок мовленнєвої діяльності для вчителів нефілологічних спеціальностей та, зокрема, природничо-математичних дисциплін, призводить до ситуації, коли вчитель математики, хімії, біології, володіючи знаннями зі свого предмету на достатньому чи високому рівні, неспроможний забезпечити мовленнєву та комунікативну сторони уроку, що, безумовно, знижує ефективність навчального процесу. Адже знання із природничо-математичних дисциплін «виражаються у мовній формі за допомогою природної і штучної формалізованих мов» (Н. Буринська). Як замітники мовних висловлювань, хімічні, фізичні символи, формули, рівняння реакцій та інші *знаки науки* використовуються для сприймання, зберігання, перебудови і передачі інформації про певний предмет або явище, що ускладнює виклад цієї інформації учням необхідністю її адаптації для сприйняття дітьми певної вікової категорії.

Як свідчать результати проведених нами опитувань, у першокурсників факультетів

природничо-математичного профілю не сформована установка на необхідність оволодіння засобами комунікації як однієї із складових майбутньої професійної підготовки. Більша частина студентів першого курсу (64,2%) відносять мовленнєву підготовку у ВНЗ до «не обов'язкових для вивчення» дисциплін, 11,4% вважають її «взагалі не потрібною» для майбутньої професійної діяльності і тільки 24,4% вважають, що мовленнєва підготовка – один із головних напрямів професійної підготовки. Це визначає актуальність дослідження.

На основі аналізу літературних джерел та практичного вивчення проблеми було виявлено суперечності між: потребою суспільства у вчителів-фахівцях високого рівня зі сформованою культурою професійного мовлення і недосконалою системою мовленнєвої підготовки майбутніх педагогів; необхідністю гармонійного розвитку особистості майбутнього вчителя і недостатньою увагою до формування мовленнєвої та комунікативної компетентностей майбутніх учителів; тенденцією до пасивних форм навчання (лекція), письмових форм контролю знань майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін і необхідністю формування навичок професійного спілкування у студентів педагогічних ВНЗ.

Актуальність, наявні суперечності та недостатня розробка у педагогічній науці і практиці зазначеної проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до комплексної теми кафедри педагогічної майстерності та освітніх технологій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Теоретико-методичні засади освітніх технологій та їх впровадження у навчальні заклади різного рівня акредитації» (державний реєстраційний номер 01070002394). Тема дисертації затверджена вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол №11 від 29.06.2004 р.) та погоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол №1 від 25.01.2005 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін.

Предмет дослідження – педагогічна технологія формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін під час вивчення дисциплін педагогічного циклу.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці технології формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін із використанням можливостей дисциплін педагогічного циклу.

Мета дослідження зумовила розв'язання таких **завдань**:

1. На основі стану розробленості проблеми формування професійного мовлення у

майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін розкрити сутність понять «професійне педагогічне мовлення», «якість педагогічного мовлення вчителя».

2. Виявити особливості професійного мовлення вчителів природничо-математичних дисциплін та виділити основні його якості.

3. Розробити педагогічну технологію формування якостей професійного мовлення майбутніх учителів, обґрунтувати її модель та визначити педагогічні умови формування професійного мовлення майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін.

4. Експериментально перевірити ефективність педагогічної технології формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін.

Методи дослідження: *теоретичні* - аналіз філософської, лінгвістичної, педагогічної, психологічної та навчально-методичної літератури українських та зарубіжних джерел із застосуванням аналізу, синтезу, систематизації, конкретизації, узагальнення та моделювання для вивчення базових понять проблеми дослідження та побудови моделі технології формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів; *емпіричні* - педагогічне спостереження, бесіда, опитування, тестування, експертна оцінка, самооцінка для виявлення рівня сформованості якостей мовлення у студентів, педагогічний експеримент з метою перевірки ефективності розробленої технології; метод *математичної статистики* – для обробки результатів експериментальної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що:

– *вперше* розроблено педагогічну технологію формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін, яка забезпечує взаємозв'язок та координацію всіх навчальних дисциплін, ґрунтується на інтеграційному, системному, діяльнісному, технологічному та особистісно орієнтованому підходах і має такі складники: мета; педагогічні підходи; особливості педагогічного мовлення; навчальні дисципліни; навчально-педагогічна практика; якості мовлення, які формуються; форми, методи, компоненти, критерії, педагогічні умови (забезпечення позитивної мотивації щодо формування професійного мовлення у студентів педагогічного ВНЗ; професійна спрямованість змісту навчальних дисциплін через комунікативну підготовку майбутніх учителів; творча взаємодія учасників навчального процесу шляхом застосування дискусійних методів навчання; забезпечення аналізу та самоаналізу рівня сформованості мовленнєвих умінь у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін із використанням системи діагностики, формування здатності до вдосконалення та розвитку професійного мовлення); результат. Усі складові взаємозв'язані спільним системотвірним чинником – метою;

– *конкретизовано* компоненти (концептуально-цільовий, змістовий, процесуальний, результативно-аналітичний), критерії (мотиваційно-цільовий, інформаційний, діяльнісно-

практичний, контрольно-оцінювальний) та рівні (високий, середній та низький) сформованості якостей професійного мовлення в майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін, які узгоджені з педагогічними умовами.

Набули подальшого розвитку поняття «професійне педагогічне мовлення», «якості мовлення вчителя» у контексті нових вимог до компетентності фахівця.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що розроблено методичні рекомендації щодо впровадження запропонованої технології у процес викладання фахових та гуманітарних дисциплін, які можуть бути використані у професійній підготовці майбутніх педагогів, у системі підвищення кваліфікації вчителів, для вдосконалення змісту навчальних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів.

Розроблено та впроваджено комп'ютерну діагностичну програму визначення рівня сформованості якостей мовлення у майбутніх учителів, яка може застосовуватися у навчально-виховному процесі ВНЗ як один із засобів забезпечення міжпредметної інтеграції з метою дотримання принципу професійної спрямованості цього процесу.

Практичні результати дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького (довідка № 06/2129 від 17 листопада 2011р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 11-33/03 від 6 січня 2012 р.), Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького (Навчально-науковий інститут фізики, математики та комп'ютерно-інформаційних систем, Навчально-науковий інститут природничих наук) (довідка № 2787/01-1 від 30 грудня 2011р.).

Особистий внесок дисертанта. У статті за співавторством із Л. Романишиною дисертанткою охарактеризовано діагностичні методи визначення ефективності педагогічної технології, у програмі навчальної дисципліни «Освітні технології» написано розділ «Виховні технології», у програмі навчальної дисципліни «Основи педагогічної майстерності» складено модуль «Мовленнєва діяльність вчителя».

Апробація результатів дослідження: основні положення та висновки дослідження висвітлено у доповідях на науково-практичних конференціях: міжнародних – «Передові наукові розробки 2006» (м. Дніпропетровськ, 2006 р.), «Професіоналізм педагога у контексті Європейського вибору України» (м. Ялта, 2008 р.), «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (м. Умань, 2008 р.), «Вища школа: удосконалення якості підготовки фахівців» (м. Черкаси, 2009 р.), «Якість вищої освіти та проблеми підготовки фахівців у вищій школі» (м. Одеса, 2009 р.), «Освітні вимірювання в інформаційному суспільстві» (м. Київ, 2010 р.); всеукраїнських – «Сучасні тенденції та перспективи розвитку освіти і науки у вищих навчальних закладах України» (м. Хмельницький, 2006 р.), «Викладач і студент: проблеми ефективної

співпраці» (м. Черкаси, 2006 р.).

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 16 наукових праць (11 одноосібних), з них 8 статей – у наукових фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Текст дисертації викладено на 192 сторінках, повний обсяг роботи становить 269 сторінок. Список використаних джерел налічує 257 найменувань. Дисертація містить 14 таблиць, 15 рисунків та 3 формули, 8 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність та доцільність теми дисертації, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дисертаційного дослідження, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення, представлено дані щодо апробації та впровадження отриманих результатів дослідження в практику ВНЗ, наведено відомості про структуру роботи.

У **першому розділі** – «Теоретичні основи формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін» – викладено зміст основних понять дослідження та їх похідних, проаналізовано наукові праці з питань підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей до професійної мовленнєвої діяльності та формування їх комунікативної компетентності; виокремлено особливості професійного мовлення майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін.

Здійснений аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив дійти висновку, що питання формування професійної компетентності майбутнього вчителя вивчено досить глибоко. Визначення цього поняття, його структура подані у працях О. Гури, Л. Заніної, І. Ісаєва, Н. Кузьміної, А. Маркової, Н. Меншикової, О. Міщенко, А. Панфілової, В. Сластьоніна, Є. Шиянова та ін. Пріоритетною складовою професійної компетентності педагога науковці вважають комунікативний компонент, оскільки в основі навчально-виховного процесу лежить педагогічне спілкування, на якому базується взаємодія вчителя та учнів. У процесі дослідження нами було визначено, що комунікативна компетентність – це знання вчителя про способи цілеспрямованого та релевантного використання мовленнєвих засобів для вирішення завдань педагогічного спілкування.

Педагогічне спілкування розглядають як професійне спілкування вчителя з учнями на уроці чи поза ним (у процесі навчання і виховання), що виконує певні педагогічні функції і спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату, а також на оптимізацію навчальної діяльності та стосунків між педагогом і учнями та всередині учнівського колективу. Успішність розв'язання навчальних задач визначається рівнем володіння вчителем *мовленням* як основним засобом спілкування (Г. Балл, І. Бех, І. Зязюн, Т. Іванова, Т. Осипова).

Професійно мовлення – це процес обміну думками у певній галузі знань, у якому б вигляді

воно не здійснювалося, функціональна дійсність мови в усіх її матеріальних і ситуативних формах. У дослідженні «професійне мовлення вчителя» трактуємо як різновид літературного мовлення, що реалізується у процесі педагогічного спілкування, забезпечує досягнення ним навчально-виховних цілей та визначає мовленнєву культуру учнів.

Професійне мовлення вчителя у багатьох наукових дослідженнях останніх років (Н. Волкова, А. Михальська, А. Панфілова, В. Пасинок, І. Зязюн, З. Смелкова) прийнято називати педагогічним мовленням. Під *формуванням педагогічного мовлення* розуміємо процес його становлення через навчально-виховну діяльність вищих навчальних закладів, із врахуванням спадкових чинників, шкільної мовленнєвої підготовки та зовнішніх факторів.

Комунікативна компетентність вчителя передбачає відповідні етапи свого формування протягом його професійного становлення: від етапу допрофесійного навчання, коли відбувається процес закладання основ його комунікативної поведінки, і до найвищого рівня професіоналізму – педагогічної майстерності, який передбачає володіння вчителем відповідним рівнем спілкування. При цьому основним засобом здійснення навчально-педагогічної діяльності є *професійне мовлення педагога*. На етапі досягнення вчителем рівня педагогічної майстерності доцільно говорити про сформованість у нього найвищого рівня володіння професійним мовленням – комунікативної майстерності.

Передумовою педагогічної мовленнєвої майстерності є мовленнєва культура, яка визначає наявність у мовленні вчителя сукупності комунікативних характеристик – якостей мовлення (В. Пасинок). У сучасній науці існують різноманітні класифікації мовленнєвих якостей. У своєму дослідженні ми обрали за основу класифікацію, запропоновану Б. Головіним, який виділяє правильність, багатство (різноманітність), чистоту, точність, логічність, доступність, виразність, доречність, дієвість мовлення. На основі аналізу науково-методичної літератури виділено три основні компоненти мовленнєвої культури вчителя: лексико-семантичний; інформаційно-змістовий; емоційно-дієвий.

Визначено *особливості педагогічного мовлення* вчителів природничо-математичних дисциплін: науковість і ясність мовлення; переважання логічного компонента у викладі інформації; поєднання в усному мовленні термінів, формул, назв символів та понять з елементами природної (звичайної) мови. *Завдання педагогічного мовлення вчителів природничо-математичних дисциплін* полягають у такому: забезпечення адаптування мови науки до сприйняття її учнями; спрямованість мовленнєвої діяльності вчителя на формування культури мислення школярів через розвиток їх мовлення (математичного, фізичного, хімічного, біологічного відповідно); використання інтонування усних висловлювань та специфіки читання науково-навчального тексту; необхідність поєднання емоційно-експресивної виразності мовлення вчителів із нормативністю, точністю та логічністю викладу. Визначено основні *функції навчально-*

педагогічного мовлення вчителів природничо-математичних дисциплін через структуру його видів (наукове, офіційно-ділове та літературно-розмовне мовлення). Серед функцій виділяємо: для наукового мовлення – когнітивно-інформаційну, навчально-дослідну, діяльнісну, інтелектуально-розвивальну; для офіційно-ділового – організаційно-координувальну; для літературно-розмовного – комунікативно-мотиваційну, виховну.

У **другому розділі** – «Обґрунтування моделі педагогічної технології формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін» – розглянуто питання потенційних можливостей сучасного педагогічного ВНЗ у комунікативній підготовці студентів природничо-математичних факультетів, розкрито можливості формування якостей професійного мовлення засобами дисциплін педагогічного циклу, обґрунтовано модель та педагогічну технологію формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів, визначено педагогічні умови її реалізації.

З'ясовано, що за традиційної технології навчання комунікативній підготовці майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей відведено другорядну роль. Однак, ця підготовка опирається на мовленнєву культуру студентів, що вимагає формування спеціальних умінь. Тому «включення у вузівський курс навчальних дисциплін, які формують мисленнєво-мовленнєву та комунікативну культуру» (Г. Сагач), є необхідним.

Проведений аналіз навчальних планів фізико-математичного і хіміко-біологічного факультетів вищих педагогічних навчальних закладів України свідчить, що безпосередньо орієнтованою на мовленнєву підготовку є незначна кількість дисциплін – «Українська мова» (за фаховим спрямуванням), «Іноземна мова» (за фаховим спрямуванням), і, частково, педагогічні дисципліни – «Вступ до педагогічної професії», «Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Освітні технології». Як показало опитування студентів (157 респондентів), серед основних форм та методів навчальної діяльності, які використовуються викладачами, найпоширенішими є письмові тестові завдання, усне індивідуальне опитування та письмові (у тому числі, лабораторні) самостійні роботи. Майже зовсім не застосовується фронтальне усне опитування та дискусії.

Це спонукало до вивчення можливості комунікативної підготовки майбутніх учителів на основі міждисциплінарної інтеграції. Інтегративний підхід передбачає те, що цілісність знань формується завдяки їх поєднанню на основі спільних для всіх дисциплін понять, застосуванню методів і форм навчання, видів контролю досягнень студентів. Дослідження показало, що у переважній більшості дисциплін педагогічного ВНЗ (фундаментальних та фахових) закладено потенціал для формування професійного мовлення майбутнього учителя, який необхідно використовувати.

З цією метою було рекомендовано обов'язкове введення до навчальних планів нефілологічних факультетів спецкурсів, зорієнтованих на мовленнєву діяльність студентів,

розвиток їх комунікативних умінь («Педагогічна риторика», «Ділова мова»); впровадження технології, яка забезпечуватиме мовленнєву підготовку майбутніх учителів під час вивчення ними дисциплін педагогічного циклу; формування професійного мовлення через створення системи інтегрованих професійних знань і умінь; орієнтацію викладачів фахових дисциплін на необхідність забезпечення умов для *активної* мовленнєвої діяльності кожного студента; залучення студентів до практичної комунікативної діяльності через застосування інтерактивних технологій навчання; постійний контроль над мовленням студентів з боку викладача у поєднанні з контролем однокласників; організацію самостійної роботи студентів над удосконаленням власного мовлення; забезпечення індивідуального підходу до формування комунікативної компетентності майбутніх учителів через їх участь у наукових конференціях, наукових гуртках, у громадській діяльності факультету та університету.

На першому етапі дослідження проведено розробку та впроваджено у навчальний процес університету програми дисциплін «Основи педагогічної майстерності» (2007 р.) та «Освітні технології» (2006 р.). Навчальна дисципліна «Основи педагогічної майстерності» містила 3 змістові модулі: «Мовленнєва діяльність вчителя», «Педагогічна техніка» та «Майстерність педагогічної взаємодії», в яких, окрім загальнопрофесійних, передбачено розвиток і мовленнєвих умінь майбутніх учителів. Програмою навчального курсу «Освітні технології» було визначено 4 змістові модулі: «Технології навчання», «Технології виховання», «Технології управління» і «Соціально-виховні технології». При доборі змісту цих дисциплін було враховано те, що, окрім теоретичних знань, студент повинен оволодіти системою вмінь та навичок, пов'язаних із майбутньою професійною мовленнєвою діяльністю. Цьому сприяло впровадження системи оцінювання, яка враховувала рівень оволодіння майбутнім учителем мовленнєвими вміннями та навичками. З цією метою на кожному занятті було введено оцінювання студентів за знання теоретичного матеріалу та за виконання завдань практичного характеру. Основним принципом добору системи вправ був принцип «від простого до складного», який дав змогу ускладнювати завдання у горизонтальному (від першого до останнього заняття) та у вертикальному (протягом одного заняття) напрямках. Для студентів фізико-математичного та хіміко-біологічного факультетів програмами передбачено формування таких умінь: пізнавальних, комунікативних, інформаційних, організаторських. Кожен із цих видів умінь співвіднесено з рівнем сформованості якостей мовлення у майбутніх учителів.

Позитивні результати отримали при впровадженні особистісно орієнтованого підходу до формування професійного мовлення студентів, системи самостійної роботи, диференційованого підходу до оцінювання студентів (основна кількість студентів перебувала на середньому рівні мовленнєвих умінь). Для студентів із високим рівнем володіння мовленнєвою майстерністю було розроблено систему завдань підвищеної складності, що дозволяло їм максимально ефективно

працювати над формуванням професійного педагогічного мовлення протягом всього навчального процесу.

Для того, щоб забезпечити успішну діяльність учнівського колективу, вчитель повинен володіти якостями комунікативного лідера, які сприятимуть ефективній взаємодії у навчально-виховному процесі. Було обґрунтовано, що вони пов'язані з рівнем сформованості у педагога мовленнєвих якостей і, перш за все, *дієвості* професійного мовлення. З метою діагностики рівня сформованості у студентів якостей, необхідних для керівництва діяльністю учнівського колективу, було розроблено опитувальник самооцінки. Дослідження готовності студентів II курсу фізико-математичного факультету (73 студенти) до виконання функцій комунікативного лідера показало, що 14,3% студентів ніколи не перебували на такій позиції. Причинами цього, як зазначають студенти, є: особливості темпераменту, вади дикції, занижена самооцінка, негативна оцінка власної зовнішності. Частина респондентів (8,7%) вважають, що в школі вони були комунікативними лідерами, а у ВНЗ на таку позицію не претендують. Більшість опитаних (56,2%) вважають, що за певних умов вони готові виконувати функції комунікативного лідера, а 20,8% другокурсників оцінили себе як сформованих комунікативних лідерів.

Запропонована схема навчання майбутніх учителів переконувальному мовленню передбачала теоретичну та практичну підготовку. Для ефективності формування мовленнєвих умінь студентів було застосовано технологічний підхід, який сприяв розробці педагогічної технології такого процесу. В основу педагогічної технології було покладено педагогічні закономірності, підходи – інтеграційний, системний, діяльнісний, технологічний, гуманістичний, особистісно орієнтований.

Опираючись на традиційну структуру *опису* технології, виділили такі її частини: ідентифікація; концептуальна частина; змістова частина (обсяг і характер змісту навчання; дидактична структура навчального плану, матеріалу, програм, форми викладання матеріалу); процесуальна частина. Запропонована технологія відрізняється від інших такими особливостями: наявність обов'язкових партнерських стосунків у діяльності викладача та студентів; довготривалість процесу формування якостей мовлення, який забезпечить очікуваний результат лише за умови поєднання цілеспрямованої спільної діяльності викладача зі студентом та його самостійної роботи.

На основі вивченої психолого-педагогічної літератури (І. Зязюн, Г. Балл, В. Семиченко, І. Семченко) було сформульовано вимоги до розробленої технології: єдність змістових, процесуальних, мотиваційних складових у проектуванні навчальної технології; тематично-модульне планування навчального процесу; систематичне координування методики засвоєння та розвитку мовленнєвих умінь; оптимально збалансоване використання резервів традиційної системи викладання у ВНЗ; високий рівень професіоналізму викладача; динамічна єдність викладача та студентів у навчальному процесі; гарантованість відповідного рівня підготовки

студентів на будь-якій ланці навчального процесу у ВНЗ.

Змістова частина запропонованої технології передбачала використання модульних варіантів програм дисциплін «Основи педагогічної майстерності» та «Освітні технології». Процесуальна частина забезпечувала *мету, етапи* організації навчальної діяльності викладача та студентів, систему *методів* і організаційних *форм* навчального процесу та особливості управління ним. Найбільш оптимальним методом формування професійного мовлення майбутніх учителів була обрана дискусія (навчальні дискусії, міні-дискусії, педагогічні суперечки).

Було впроваджено три етапи формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін: підготовчий, репродуктивно-виконавчий і творчий. Педагогічна технологія, розроблена за принципом поступового ускладнення, передбачала три типи мовленнєвих навчальних ситуацій: сприйняття, вираження і впливу. Складниками технології є: мета, педагогічні підходи, особливості педагогічного мовлення учителів природничо-математичних дисциплін, якості мовлення, навчальні дисципліни, навчально-педагогічна практика, форми, методи, критерії, компоненти і педагогічні умови, результат. Взаємодія цих компонентів зумовлює її функціонування та структурну єдність.

На основі аналізу наукової літератури було встановлено *критерії* оцінки рівня сформованості якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін (мотиваційно-цільовий, інформаційний, діяльнісно-практичний, контрольньо-оцінювальний) та структурні компоненти технології (концептуально-цільовий, змістовий, процесуальний та результативно-аналітичний).

Основними показниками *мотиваційно-цільового критерію* сформованості мовленнєвих умінь є: високий рівень мотивації до професійної мовленнєвої діяльності, усвідомлення студентом необхідності вдосконалення власного мовлення на всіх рівнях володіння ним; *інформаційного критерію* – якість знань із дисциплін «Основи педагогічної майстерності» та «Освітні технології», вміння самостійного пошуку, засвоєння та застосування знань із культури мовлення; *діяльнісно-практичного критерію* – прояв комунікативності майбутнього вчителя, що зумовлює рівень сформованості якостей його мовлення через систему вмінь; *контрольно-оцінювального критерію* – уміння визначати основні недоліки власного мовлення, здатність формулювати конкретні завдання з удосконалення та розвитку мовленнєвих умінь. Відповідно до встановлених критеріїв нами було визначено рівні сформованості (високий, середній і низький) мовленнєвих якостей та запропоновано схему їх визначення через систему мовленнєвих умінь.

У процесі дослідження розроблено модель формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін, яка є складовою технології формування цих якостей у процесі професійної підготовки. Модель відображає поєднання структурних компонентів технології: концептуально-цільового, змістового, процесуального та результативно-аналітичного (див.

рис. 1).

Розроблена технологія передбачає розвиток основних мовленнєвих якостей студента через застосування інтерактивних форм навчання, зокрема, дискусій, удосконалення не лише нормативності, правильності професійного мовлення, але й формування образності, виразності, а отже, і дієвості його як основного засобу педагогічного впливу.

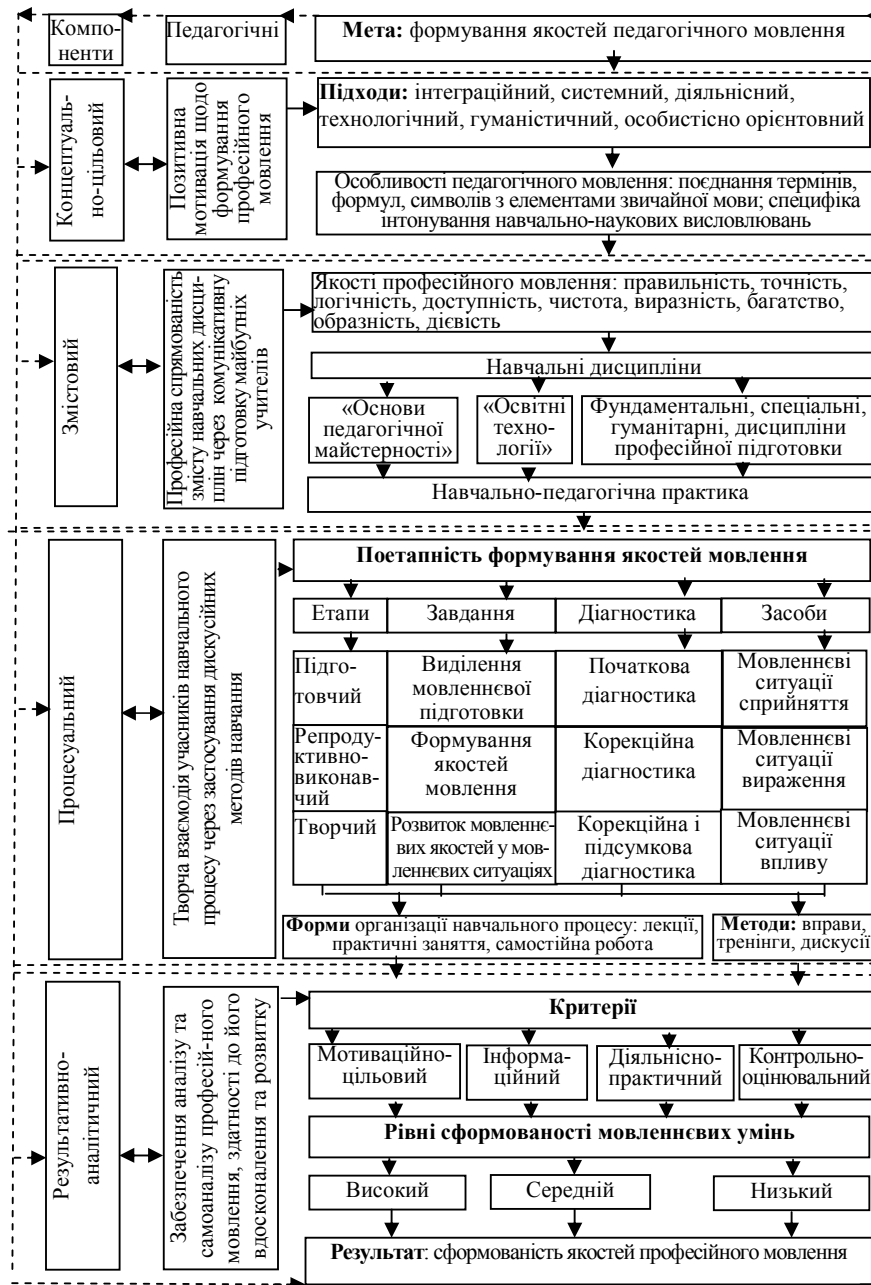

Рис. 1. Модель технології формування якостей мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін

У **третьому розділі** – «Дослідно-експериментальна робота з перевірки ефективності педагогічної технології формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін» – описано зміст та реалізацію експериментальної роботи з перевірки технології формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін та здійснено аналіз її ефективності.

Експеримент здійснювався у процесі вивчення студентами дисциплін «Основи педагогічної майстерності» та «Освітні технології» на базі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. В експерименті брали участь студенти II–IV курсів, що навчалися за спеціальностями «Математика», «Фізика», «Хімія» та «Біологія». Експериментом було охоплено 21 академічна група: 11 контрольних (243 особи) та 10 експериментальних (248 осіб). Процес формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін передбачав три етапи: *підготовчий, репродуктивно-виконавчий, творчий*. *Підготовчий етап* мав на меті виділення мовленнєвої підготовки як складової загальної професійної підготовки майбутнього вчителя і включав ознайомлення з теоретичними основами виразного читання, педагогічної риторики, логіки; формування зразків мовленнєвих висловлювань; початкову діагностику рівнів сформованості якостей мовлення. Метою *репродуктивно-виконавчого етапу* було формування якостей мовлення майбутніх учителів у мовленнєвих ситуаціях. Етап передбачав корекційну діагностику процесу формування якостей мовлення. Метою *творчого етапу* було продовження процесу формування якостей професійного мовлення студентів у мовленнєвих ситуаціях впливу через стимулювання мовленнєвої діяльності у навчально-педагогічних ситуаціях та розвиток переконувального мовлення майбутніх учителів. Цей етап містив аналіз динаміки формування якостей мовлення і корекційну та заключну діагностику цього процесу.

Під час проведення констатувального експерименту використовувалися такі методи: усне і письмове опитування, анкетування, експертна оцінка, тестування, самоспостереження з наступними самоаналізом та самооцінкою результатів мовленнєвої діяльності. Опитування показало, що 258 (77,2%) студентів-другокурсників найголовнішим у майбутній професійній діяльності вважають знання свого предмета. Уміння спілкуватися та мовленнєву майстерність виділили 34 (10,2%) студенти, креативність – 31 (9,3%) та любов до дітей – 11 (3,3%) відповідно. Після проходження педагогічної практики більшість опитаних четвертокурсників – 203 (62,3%) – висловили думку, що знання предмета викладання і мовленнєва майстерність вчителя однаково важливі у його професійній діяльності.

Було розроблено програму педагогічної діагностики, яка передбачала: моніторинг початкового рівня сформованості зазначених якостей мовлення студентів із наступним складанням ними програм саморозвитку професійного мовлення; спостереження за процесом

формування якостей мовлення студентів, аналіз та самоаналіз рівнів сформованості якостей мовлення; визначення рівня сформованості у майбутніх учителів якостей професійного мовлення. Програма діагностики відповідала такими вимогам: *об'єктивність, повнота, оперативність, валідність*. У процесі дослідження було розроблено діагностичний комплекс, основою якого стала система індивідуалізованих тестів на визначення рівня сформованості якостей професійного мовлення у майбутніх учителів. Окрім тестування, використовувався метод експертних оцінок.

На заключному етапі діагностики аналіз результатів здійснювався методом середньорівноваженої експертної оцінки – рівень сформованості якостей мовлення оцінювався двома експертами, самим студентом та викладачем, незалежно один від одного. Було створено картотеку, у якій фіксувалися результати роботи експертів. На кожного студента експериментальних і контрольних груп було заведено індивідуальну карту рівнів сформованості якостей мовлення. Окрім того, визначався **індекс** сформованості компонента мовленнєвої культури..

З метою проведення розширеного аналізу сформованості кожної мовленнєвої якості була використана комп'ютерна діагностична програма **SpeechAnalyzer**, на основі методики діагностики мовленнєвих недоліків Т. Фотекової та Т. Ахутіної, а також програми «Комплексна діагностика мовлення» (О. Колесникова).

На початковому етапі експерименту в контрольних та експериментальних групах були практично однакові результати. Після проведення експерименту кількість студентів із високим рівнем сформованості правильності мовлення збільшилася на 8, 5%, багатства мовлення – на 9, 3%, чистоти – на 4, 8%, точності – на 2,8%, логічності – на 3,2%, доступності – на 6,1%. Кількість студентів із високим рівнем сформованості виразності, образності та дієвості мовлення зросла на 12,3% в експериментальних групах, тоді як кількість студентів із низьким рівнем сформованості цих якостей зменшилася на 5,5%.

За результатами формувального експерименту були одержані такі показники (табл. 1):

Таблиця 1

Рівні сформованості якостей мовлення у майбутніх учителів
природничо-математичних дисциплін

Якості мовлення	Високий рівень (кількість респондентів)		Середній рівень (кількість респондентів)		Низький рівень (кількість респондентів)	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Багатство мовлення	94 37,9 %	73 30%	133 53,6%	128 52,7%	21 8,5%	42 17,3%
Чистота мовлення	94 37,9%	76 31,3%	136 54,8%	142 58,4%	18 7,3%	25 10,3%

Правильність мовлення	98 39,5%	78 32,1%	141 56,9%	146 60,1%	9 3,6%	19 7,8%
Точність мовлення	69 27,8%	66 27,2%	175 70,6%	166 68,3%	4 1,6%	11 4,5%
Логічність мовлення	102 41,1%	91 37,4%	137 55,2%	140 57,6%	9 3,7%	12 5,0%
Доступність мовлення	57 23,0%	48 19,8%	175 70, 6%	169 69,5%	16 6,4%	26 10,7%
Образність та емоційна виразність мовлення	86 34,7%	43 17,7%	151 60,9%	180 74,1%	11 4,4%	20 8,2%
Дієвість мовлення	74 29,8%	45 18,5%	161 64,9%	170 70,0%	13 5,3%	28 11,5%

На підставі отриманих результатів можна зробити висновок про позитивний вплив запропонованої педагогічної технології на формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін.

Теоретичне обґрунтування проблеми та експериментальне підтвердження положень, висунутих у дисертаційному дослідженні, дають підстави зробити такі **висновки**:

1. Вивчення психолого-педагогічної, методичної та лінгводидактичної літератури з теми дослідження виявило актуальність проблеми формування професійного мовлення у майбутніх вчителів природничо-математичних дисциплін і недостатній рівень розробленості основних напрямів, методів, засобів та умов мовленнєвої підготовки фахівців у педагогічному ВНЗ. Під професійним педагогічним мовленням розуміємо різновид літературного мовлення, що реалізується у процесі педагогічного спілкування, забезпечує досягнення вчителем навчально-виховних цілей та детермінує мовленнєву культуру учнів. Якісні педагогічного мовлення – це такі його комунікативні ознаки, які забезпечують ефективність педагогічного спілкування, визначають рівень педагогічної взаємодії вчителя та учнів.

2. Визначено *особливості педагогічного мовлення* вчителів природничо-математичних дисциплін: науковість і ясність мовлення; переважання логічного компонента у викладі інформації; поєднання в усному мовленні термінів, формул, назв символів та понять з елементами природної (звичайної) мови. Встановлено, що вчитель повинен володіти такими професійними якостями мовлення: правильність, багатство, чистота, точність, логічність, доступність, доречність, образність, виразність, дієвість. Ці якості співвідносяться з компонентами мовленнєвої культури педагога – лексико-семантичним, інформаційно-змістовим та емоційно-дієвим.

3. На основі структури культури мовлення майбутнього вчителя розроблено критерії (мотиваційно-цільовий, інформаційний, діяльнісно-практичний, контрольньо-оцінювальний) та показники рівнів (високого, середнього та низького) сформованості професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін. Компоненти і критерії узгоджено з

педагогічними умовами реалізації технології формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін (забезпечення позитивної мотивації щодо формування професійного мовлення у студентів педагогічного ВНЗ; професійна спрямованість змісту навчальних дисциплін через комунікативну підготовку майбутніх учителів; творча взаємодія учасників навчального процесу – викладачів та студентів – через застосування дискусійних методів навчання; забезпечення аналізу та самоаналізу рівня сформованості мовленнєвих умінь у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін через використання системи діагностики (початкової, корекційної та підсумкової), формування здатності до вдосконалення та розвитку професійного мовлення).

4. Авторське бачення формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін знайшло відображення в розробленій педагогічній технології, в якій було реалізовано взаємозв'язок педагогічних підходів: інтеграційного, системного, діяльнісного, технологічного, гуманістичного, особистісно орієнтованого. Технологія впроваджувалась на підготовчому, репродуктивно-виконавчому і творчому етапах. Кожний етап був забезпечений завданнями, діагностикою і засобами реалізації. Основними складниками технології є: мета, педагогічні підходи, якості професійного мовлення, навчальні дисципліни, етапи, завдання, діагностика, засоби, методи і форми, педагогічні умови, компоненти, критерії і результат.

5. Реалізація педагогічної технології формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін сприяли суттєвому підвищенню рівня професійного мовлення майбутніх учителів в цілому. За рівнями сформованості якостей мовлення кращі показники спостерігались також у студентів експериментальних груп: високий рівень зафіксований за якостями багатство (37,9%), чистота (37,9%), правильність (39,5%), логічність (41,1%). Після проведення експерименту кількість студентів із високим рівнем сформованості виразності, образності та дієвості мовлення зросла на 12,3% в експериментальних групах, тоді як кількість студентів із низьким рівнем сформованості цих якостей зменшилася на 5,5%. На низькому рівні зменшилась кількість студентів до за образністю – до 4,4% , за точністю – до 1.6%, 5,3% – за дієвістю мовлення. Одержані результати свідчать про ефективність запропонованої педагогічної технології формування професійних якостей мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін.

Подальшого дослідження потребують питання науково-методичного забезпечення комунікативної підготовки майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей, створення відповідних електронних посібників та впровадження нової навчальної дисципліни («Педагогічна риторика») у навчально-виховний процес педагогічних ВНЗ.

СПИСОК ОСНОВНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Паламарчук Л. М. Проблеми формування інтонаційної виразності професійного мовлення майбутніх учителів / Л. М. Паламарчук // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – К. ; Запоріжжя, 2005. – Вип. 35. – С. 129–133.

2. Паламарчук Л. М. Формування у майбутніх учителів установки на вироблення позитивної атракції у професійному спілкуванні / Л. М. Паламарчук // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Черкаси, 2006. – Вип. 89. – С. 115–120.

3. Паламарчук Л. М. Формування темпоритму професійного мовлення як складової комунікативної компетентності майбутніх учителів / Л. М. Паламарчук // Нова педагогічна думка : науково-методичний журнал. – Рівне, 2007. – Спецвип. – С. 28–32.

4. Паламарчук Л. М. Педагогічне мовлення у системі підготовки майбутніх учителів / Л. М. Паламарчук // Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. статей. Серія: Педагогіка і психологія. – Ялта, 2008. – Вип. 19., Ч. 2. – С.124–132.

5. Паламарчук Л. М. Формування якостей комунікативного лідера у майбутніх учителів через навчання їх переконуючому мовленню / Л. М. Паламарчук // Вища освіта України. – 2008. – № 3 : Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – С. 149–157.

6. Паламарчук Л. М. Особливості формування професійного мовлення вчителя на етапах його становлення / Л. М. Паламарчук // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Черкаси, 2009. – Вип. 148. – С. 37–42.

7. Паламарчук Л. М. Комунікативна підготовка майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін і умови між предметної інтеграції / Л. М. Паламарчук // Наука і освіта : науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. – Одеса, 2009. – № 7. Спецвип. : Якість вищої освіти та проблеми підготовки фахівців у вищій школі. – С. 165–170.

8. Паламарчук Л. М. Діагностичне визначення ефективності педагогічної технології формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів / Л. М. Паламарчук, Л. М. Романишина // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи – К., 2010. – Вип. 22. – С. 407–413.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Паламарчук Л. М. Формування мотивації навчання техніки професійного мовлення у майбутніх вчителів / Сучасні тенденції та перспективи розвитку освіти і науки у вищих навчальних закладах України : матеріали Всеукр. наук.-теор. конф. (м. Хмельницький, 12 травня 2006 р.) / Нац. Академія прикордонної служби України. – Хмельницький, 2006. – С. 47–48.

10. Паламарчук Л. М. До проблем оцінювання студентів за модульно-рейтинговою системою при вивченні курсу «Педагогічна риторика» /Л. М. Паламарчук // Передові наукові розробки –

2006 : матеріали I Міжн. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 1–15 вересня 2006 р.) – Дніпропетровськ, 2006. – Т. 10 : Педагогічні науки. – С. 47–49.

11. Паламарчук Л. М. Формування у майбутніх учителів установки на вироблення позитивної атракції у професійному спілкуванні / Л. М. Паламарчук // Вища школа України: проблеми модернізації навчально-виховного процесу : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [«Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці»], (Черкаси, 5–6 жовтня 2006 р.) – Черкаси, 2006. – С. 78–79.

12. Паламарчук Л. М. Педагогічне діагностування рівнів сформованості якостей мовлення у майбутніх учителів / Л. М. Паламарчук // Освітні вимірювання в інформаційному суспільстві : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26–29 травня 2010 р.) / НПУ ім. М. П. Драгоманова, Інститут інформатики. – К., 2010. – С. 96–97.

Опубліковані праці, які додатково відображають результати дослідження

13. Програма навчального курсу «Освітні технології» (за вимогами кредитно-модульної системи) / [розробники: Янкович О. І., Бойко М. М., Бондаренко Є. А., Паламарчук Л. М., Лупак Н. М., Млинко В. Я., Габрусев В. Ю.]. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – 96 с.

14. Програма навчального курсу «Основи педагогічної майстерності» (за вимогами кредитно-модульної системи) / [розробники: Бойко М. М., Бондаренко Є. А., Паламарчук Л. М.]. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 40 с.

15. Мілянєвський Е. Українська мова. Орфографія та розвиток мовлення. 10 клас : посібник для учнів / Е. Мілянєвський, Л. Паламарчук. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – 96 с.

16. Мілянєвський Е. Українська мова. Синтаксис, пунктуація та розвиток мовлення. 11 клас : посібник для учнів / Е. Мілянєвський, Л. Паламарчук. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – 96 с.

АНОТАЦІЇ

Паламарчук Ліна Миколаївна. Формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. – Тернопіль, 2012.

У дисертації з'ясовано сутність та структуру процесу формування якостей професійного мовлення майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін. Визначено, що основними якостями мовлення є: багатство, чистота, правильність, точність, логічність, доступність, доречність, образність, виразність, дієвість. Розроблено педагогічну технологію формування означених якостей, складниками якої обрано: мету, педагогічні підходи, якості професійного мовлення,

навчальні дисципліни, етапи, завдання, діагностику, засоби, методи і форми, педагогічні умови, компоненти, критерії і результат. Компонентами формування професійних якостей мовлення визначено: концептуально-цільовий, змістовий, процесуальний і результативно-аналітичний. Їм відповідають критерії (мотиваційно-цільовий, інформаційний, діяльнісно-практичний, контрольно-оцінювальний) та показники рівнів сформованості професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін.

Ключові слова: майбутні вчителі природничо-математичних дисциплін, якості мовлення, інтеграційний підхід, педагогічна технологія формування якостей професійного мовлення, педагогічні умови.

Паламарчук Лина Николаевна. Формирование качеств профессиональной речи будущих учителей дисциплин естественно-математического цикла. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки, молодежи и спорта Украины. – Тернополь, 2012.

Диссертация посвящена проблеме коммуникативной подготовки учителей нефилологических специальностей к будущей профессиональной деятельности. В исследовании определены сущность и структура процесса формирования качеств профессиональной речи будущих учителей дисциплин естественно-математического цикла.

Актуальность исследования обусловлена необходимостью повышения внимания к формированию навыков речевой деятельности в будущих учителей-нефилологов, в частности, учителей дисциплин естественно-математического цикла, поскольку отсутствие таких навыков является причиной низкого уровня речевой и коммуникативной стороны урока, а значит, снижает эффективность учебного процесса в целом.

Среди качеств профессиональной речи учителя были исследованы: богатство, чистота, правильность, точность, логичность, доступность, уместность, образность, выразительность, действенность, которые соотнесены с компонентами речевой культуры педагога – лексико-семантическим, информационно-содержательным и эмоционально-действенным.

Формирование качеств профессиональной речи будущих учителей обеспечивалось внедрением модели авторской педагогической технологии, в которой была реализована взаимосвязь педагогических подходов (интеграционного, системного, деятельностного, технологического, гуманистического, личностно-ориентированного), обеспечивающих координацию всех учебных дисциплин. На основе структуры культуры речи будущего учителя были конкретизированы компоненты (концептуально-целевой, содержательный, процессуальный и результативно-аналитический), а также критерии

(мотивационно-целевой, информационный, деятельностно-практический, контрольно-оценочный) и показатели высокого, среднего и низкого уровней сформированности профессиональной речи будущих учителей дисциплин естественно-математического цикла. Педагогическая технология предполагала три этапа реализации: подготовительный, репродуктивно-исполнительный и творческий. Каждый этап был обеспечен заданиями, диагностикой (метод экспертных оценок, авторская компьютерная программа диагностики) и средствами реализации.

Компоненты и критерии согласованы с педагогическими условиями реализации технологии формирования качеств профессиональной речи будущих учителей (обеспечение положительной мотивации к формированию профессиональной речи у студентов педагогического ВУЗа; профессиональная направленность содержания учебных дисциплин посредством коммуникативной подготовки будущих учителей; творческое взаимодействие участников учебного процесса – преподавателей и студентов с использованием дискуссионных методов обучения; обеспечение анализа и самоанализа уровня сформированности речевых умений будущих учителей посредством использования системы диагностики (начальной, коррекционной и итоговой), формирование способности к усовершенствованию и развитию профессиональной речи).

Были определены основные составляющие педагогической технологии: цель, педагогические подходы, качества профессиональной речи, учебные дисциплины, этапы, задания, диагностика, средства, методы и формы, педагогические условия, компоненты, критерии и результат. Все составные педагогической технологии – это целостный комплекс, системообразующим фактором в котором является цель. Такое объединение повлияло на эффективность технологии формирования качеств профессиональной речи будущих учителей дисциплин естественно-математического цикла, обеспечило существенное повышение уровня сформированности качеств профессиональной речи будущих педагогов. На основании составляющих разработана модель педагогической технологии.

Результаты проведенной диагностики свидетельствуют об существенных изменениях этого уровня, то есть, демонстрируют действенность предложенной авторской технологии в формировании качеств профессиональной речи будущих учителей дисциплин естественно-математического цикла.

Ключевые слова: будущие учителя дисциплин естественно-математического цикла, качества речи, интеграционный подход, педагогическая технология формирования качеств профессиональной речи, педагогические условия.

Palamarchuk Lina Mykolayivna. The formation of the qualities of professional speaking of future natural sciences and mathematics teachers. – *Manuscript.*

Dissertation for a Candidate Degree in Pedagogics, speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ministry of Education, Science, Youth and Sports of Ukraine. – Ternopil, 2012.

The essence and structure of the formation of the qualities of professional speaking of future natural sciences and mathematics teachers have been scrutinized. It has been proved that the main qualities of the speaking that a future teacher of non-philological specialties should possess are: richness, purity, correctness, accuracy, logic, accessibility, aptitude, imagery, expressiveness and efficiency.

It has been determined that the effective formation of specified qualities can be reached by introducing pedagogical technology into the educational process. The author has chosen the following constituents of pedagogical technology: goal, pedagogical approaches, qualities of professional speaking, subjects, stages, tasks, diagnostics, tools, methods and forms, pedagogical conditions, components, criteria and results. The following components have been highlighted for the formation of the speaking professional qualities: conceptual – objective, content, procedural, effective-analytical. They meet the criteria (goal and motivation, information, work-practical, controlling and assessment) and indicators of the levels of professional speaking formation of future natural sciences and mathematics teachers (high, medium and low).

Key words: future natural sciences and mathematics teachers, speaking qualities, integrated approach, pedagogical technology of formation of professional speaking qualities, pedagogical conditions.

Підписано до друку 07.05.2012 року.
Папір друкарський. Друк RESO.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9.
Формат 60× 90/16 Наклад 100 прим. Зам. № 9

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027, Україна